

กวดวิชาการแปลงทุนเศรษฐกิจเป็นความได้เปรียบ
ในสนามการศึกษาของนักเรียนชั้นนำ*

TUTORING TRANSFORMING ECONOMIC CAPITAL TO THE
ADVANTAGE OF ELITE STUDENTS IN EDUCATION FIELD

ศราวดี งามยิ่ง

Sarawut Ngamyong

ปรีชัย ดาวอุดม

Parichai Doaudom

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Srinakharinwirot University, Thailand

มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ

Montana Pipatpen

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: sarawutniravana@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กลยุทธ์ของนักเรียนชั้นนำโดยการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจที่ตัวเองครอบครองเป็นทุนชนิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความได้เปรียบในสนามการศึกษา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก มีแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์เป็นนักเรียนชั้นนำจำนวนทั้งสิ้น 5 คนโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี ผู้วิจัยมีกระบวนการตรวจสอบเครื่องมือโดยมีผู้เชี่ยวชาญช่วยในการตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องกันของทฤษฎีที่ใช้เพื่อให้ได้แบบสัมภาษณ์ที่มีความสมบูรณ์และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบแก่นสาระ โดยในการศึกษาปรากฏการณ์ข้างต้นผู้วิจัยได้เลือกใช้กรอบทฤษฎีแนวคิดของ ปีแอร์ บูดีเยอร์ อันประกอบไปด้วยมโนทัศน์เรื่อง ทุน ฮาบิทัส และสนาม เป็นตัวช่วยในการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ทางการศึกษาดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นนำมักเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางวัฒนธรรมโดยเน้นไปที่การเรียนเสริมติวกวดวิชา การซื้อหนังสือข้อสอบ เพื่อให้คงความได้เปรียบในสนามการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนชั้นนำนั้นนับได้ว่าเป็นผู้ที่อยู่ในเส้นทางการศึกษาที่มีความได้เปรียบสูงทางสังคม ซึ่งผู้ที่อยู่ตำแหน่งบนสุดในบริบทการศึกษานี้มักจะได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าด้วยฐานะทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม รวมถึงมีการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมความสัมพันธ์บุคคลระดับเดียวกันไว้ด้วยกัน ความ

* Received 25 August 2020; Revised 10 October 2020; Accepted 14 October 2020

ได้เปรียบเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามถึงความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในสังคมว่า การจัดการศึกษาโดยเน้นระบบการแข่งขันเพื่อสร้างนักเรียนชั้นนำให้ผลดีผลร้ายอย่างไรบ้าง ต่อสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: นักเรียนชั้นนำ, ทุน, ฮาบิทัส, สนาม, กลยุทธ์

Abstract

The objectives of this research article were to provide the utilization of strategies that elite students possess in order to transform the economic capital to others for the sake of their own benefits within the field of education. The article is a qualitative research which is to perform a semi-structure interview in order to collect the data from five people who have experienced in being elite students. Theoretical sampling technique was used to select respondents and analyzed the data by using thematic analysis. The capitals, habitus, and fields are the major concepts of theory which have been chosen from Pierre Bourdieu in order to engage the understanding this phenomenon. The results found that elite students have transformed the economics into cultural capital by emphasizing on the tutoring activities and the purchasing of various academic books which contain the exam's generic guideline to maintain their position in the education field. Furthermore, elite students who are considered the mainstream individuals whose hold high positions in the education field are likely to have more advantages within the Thai society and not always only receive exceptionally worthwhile benefits based on their socioeconomic status, but also have the access to create their social network among the people in the same position. The advantages cause the concern regarding the inequality and injustice within the society whether how the competitive educational system may generally result in either positive or negative effects to the society.

Keywords: Elite Students, Capital, Habitus, Field, Strategy

บทนำ

ภายใต้บริบทความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ถึงแม้การศึกษาจะนับได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการลดปัญหาความไม่เท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการยกระดับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของปัจเจกชน (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2544) แต่การศึกษาที่ถูกยึดโยงกับผลสัมฤทธิ์อันแสดงถึงความสำเร็จของนักเรียนและมาตรฐานของ

โรงเรียน กลับเป็นตัวขยายช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันให้มากยิ่งขึ้น จากคะแนนทดสอบ PISA ปี 2018 พบว่านักเรียนที่ศึกษาอยู่ในกลุ่มโรงเรียนเน้นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์นั้น นอกจากจะทำคะแนนในทุกวิชา (คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การอ่าน) ได้สูงสุดเมื่อเทียบกับนักเรียนสังกัดกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศแล้ว นักเรียนกลุ่มนี้ยังมีคะแนนอยู่ในระดับเทียบเท่ากับคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มประเทศเศรษฐกิจที่มีคะแนนสูงสุดห้าอันดับแรก (top 5: ได้แก่ นักเรียนจากประเทศจีน 4 มณฑล ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ เจียงซู และเจ้อเจียง อีกหนึ่งประเทศคือ สิงคโปร์) ส่วนนักเรียนสังกัดโรงเรียนสาธิตนั้นสามารถทำคะแนนได้สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก OECD เช่นกัน (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562) แตกต่างจากนักเรียนที่อยู่ในสังกัดอื่น ๆ ที่มีคะแนนต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของประเทศสมาชิก OECD นอกจากนี้ยังมีนักเรียนที่มีฐานะปานกลางจนถึงดีนั้นมักจะมีคะแนนเฉลี่ยที่สูงกว่านักเรียนที่มาจากฐานะยากจนอย่างชัดเจน รวมถึงนักเรียนที่ศึกษาเล่าเรียนในเขตเมืองนั้นก็ยังมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนชนบทด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากคะแนนทดสอบระดับชาติแล้ว คะแนนหรือผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนมีผลต่อการเลือกเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา โดยนักเรียนที่ได้คะแนนดีมักเลือกเรียนต่อในคณะหรือสถาบันที่ให้ความมั่นคงและผลตอบแทนเรื่องรายได้สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว การศึกษาเป็นสะพานเชื่อมต่อไปยังเส้นทางอาชีพการงานอันมั่นคง มีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูง ยิ่งทำให้ผู้ที่มีทุนสูงโดยเฉพาะทุนทางเศรษฐกิจได้รับผลประโยชน์อย่างมากจากระบบการศึกษานี้ ความต้องการที่จะเป็น “นักเรียนชั้นนำ” และเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนชั้นนำจึงเป็นสิ่งที่คนในสังคมโดยเฉพาะชนชั้นสูงและชนชั้นกลางต้องการ

ความหมายของนักเรียนชั้นนำในงานการศึกษานี้ต้องการสื่อความถึง นักเรียนที่มีศักยภาพความสามารถทางด้านวิชาการที่โดดเด่นอยู่ในระดับที่เหนือกว่านักเรียนทั่วไป โดยส่วนมากแล้วนักเรียนชั้นนำจะเป็นผู้สามารถสอบผ่านการคัดเลือกสอบเข้าโรงเรียนมีชื่อเสียงหรือโรงเรียนชั้นนำที่มีการแข่งขันสูงได้ ความสามารถทางวิชาการอันโดดเด่นเหนือนักเรียนเก่งคนอื่น ๆ ภายในโรงเรียนชั้นนำนั้นทำให้นักเรียนชั้นนำเป็นที่สุดของความยอดเยี่ยม (the best of the best) เงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดความเป็นนักเรียนชั้นนำนั้นสามารถอธิบายได้ด้วยสองแนวคิดคือ นักเรียนชั้นนำเป็นตัวแสดงที่มีความอิสระ (Free agency) เป็นปัจเจกชนที่รู้จักคิด สามารถกำหนดการกระทำต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ฉะนั้นนักเรียนชั้นนำตามแนวคิดนี้จึงเกิดจากความขยันหมั่นเพียร ทำงานหนัก ตั้งใจเรียน มีเป้าหมายชัดเจนในการเรียน จนนำไปสู่การเป็นนักเรียนชั้นนำ อีกหนึ่งแนวคิดนั้นมีมุมมองว่าความเป็นนักเรียนชั้นนำนั้นเกิดจากโครงสร้างทางสังคม (Social structured) อันได้แก่ การเลี้ยงดูจากครอบครัว สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของนักเรียนที่ได้ส่งผลให้นักเรียนชั้นนำมีความสามารถโดดเด่นกว่านักเรียนคนอื่น ๆ ความขัดแย้งไม่ลงรอยในการมองปรากฏการณ์ระหว่างแนวคิดสองขั้วนี้ได้ถูกเรียกว่า ทวิลักษณ์ หรือ Dualism ผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดของ ปีแอร์ บูดีเยอร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวคิดทั้ง

สองไว้ในทฤษฎีเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทุนเศรษฐกิจให้เป็นทุนรูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้นักเรียน
 ชี้นำเองนั้นคงความได้เปรียบในสนามการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจของนักเรียนชี้นำให้เป็นทุน
 ชนิดอื่น ๆ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความได้เปรียบทางสนามการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้เขียนได้ใช้วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณา
 แนววิพากษ์ (Critical Ethnography) โดยผู้วิจัยมีมุมมองว่าการศึกษาในโรงเรียนนั้นเป็นเรื่องที่
 มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนักเรียน ซึ่งก็คือผู้ที่มีความรู้คิดและมีความอิสระสามารถตัดสินใจ
 กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเป็นเจ้าของประสบการณ์ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนก็ได้รับการ
 ถูกกระทำจากโครงสร้างทางสังคมด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสนามทางการศึกษาที่นับได้ว่าเป็น
 พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีอำนาจ ในการขัดเกลา ส่งเสริม คัดเลือก คัดออก ลงโทษ ตามอุดมการณ์
 ของสนามศึกษานั้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าการศึกษาด้วยวิธีแบบชาติพันธุ์วรรณาแนววิพากษ์นั้น
 สอดคล้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษา

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เมื่อได้
 เก็บข้อมูลจากบุคคลซึ่งเคยเป็นนักเรียนชี้นำ ข้อมูลที่ได้มีความอิ่มตัวเชิงปริมาณของข้อมูล
 (Data Saturation) และเชิงทฤษฎี (Theoretical Saturation) เพียงพอที่จะตอบคำถามการ
 วิจัยได้และไม่พบข้อมูลใดใหม่แล้วจึงหยุดการเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนทั้งหมด 5 คน
 มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และทั้งหมดเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เคยเป็นนักเรียนชี้นำคือ
 ได้คะแนนเฉลี่ยสะสม 3.50 ขึ้นไปหรือเคยเป็นตัวแทนเข้าแข่งขันด้านวิชาการระดับประเทศ
 หรือนานาชาติ และผู้ให้ข้อมูลนั้นเคยเข้ารับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น
 มัธยมศึกษา ทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์รวมถึงสะท้อนแนวคิดในงานวิจัย
 นี้ได้ ผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบเครื่องมือหรือแบบสัมภาษณ์โดย ศักขารวรรณกรรมและงานวิจัยที่
 เกี่ยวข้องอย่างละเอียดหลังจากนั้นจึงร่างแบบสัมภาษณ์เพื่อปรึกษาผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่
 ปรึกษาเพื่อช่วยตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องกันกับวัตถุประสงค์การวิจัยรวมถึง
 ทฤษฎีที่ใช้ จากนั้นทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจนได้แบบสัมภาษณ์ที่มีความสมบูรณ์
 ชัดเจนและตรงประเด็น

ผู้วิจัยสัมภาษณ์โดยให้นักเรียนเล่าประสบการณ์ในชีวิตวัยเรียนมัธยมศึกษาตั้งแต่
 เข้าเรียน ให้เหตุผลในการเลือกโรงเรียนรวมถึงความช่วยเหลือจากผู้ปกครอง ชีวิตในโรงเรียน
 การเตรียมตัวสอบ เทคนิคในการเรียนในห้องเรียน ความเห็นเกี่ยวกับวิชาการ การเข้าร่วม
 กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นว่านักเรียนชี้นำมีกระบวนการสะสมทุนต่าง ๆ ได้อย่างไรและ
 มีกลยุทธ์ในการเลือกใช้ทุนให้สอดคล้องกับสถานการณ์เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างประโยชน์ให้กับ

นักเรียนชั้นนำเองได้อย่างไร หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วผู้วิจัยได้เลือกใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลแก่นสาระ (Thematic Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนคือทำความเข้าใจข้อมูล ให้รหัสข้อมูล ค้นหาแก่นสาระ ทบทวนตรวจสอบแก่นสาระ ตั้งชื่อแก่นสาระ และจัดทำรายงาน

ทบทวนวรรณกรรม

สนามการศึกษาพื้นที่ของการแข่งขันช่วงชิงทุน

พื้นที่ทางสังคมนั้นเป็นอาณาบริเวณที่ถูกสร้างขึ้นโดยการใช้ความหมาย การมีปฏิสัมพันธ์ สื่อสาร ให้สัญลักษณ์ร่วมกันของปัจเจกที่อยู่ในสังคม การศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมโดยใช้อาศัยเพียงการศึกษาคำพูด การกระทำหรือการสังเกตสิ่งที่ศึกษานั้นยังไม่อาจเพียงพอแต่มีความจำเป็นต้องศึกษาพื้นที่ทางสังคมอันเป็นที่ดำรงอยู่ของปรากฏการณ์นั้น ๆ ด้วย พื้นที่ที่เกิดการปฏิสัมพันธ์และเกิดการแลกเปลี่ยน และเป็นพื้นที่ที่เหตุการณ์ได้ปรากฏขึ้นนี้ถูกเรียกว่า สนามหรือ Field (Bourdieu, P., 2005) สนามของบูดีเยอร์นั้นเป็นลักษณะพื้นที่ที่ถูกแบ่งมาจากพื้นที่ทางสังคม และมีปัจเจกที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอยู่ก่อให้เกิดสนามต่าง ๆ เช่น สนามศิลปะ สนามวิทยาศาสตร์ สนามการศึกษา สนามเหล่านี้ของบูดีเยอร์นั้นมีลักษณะที่มีความจำเพาะเจาะจงอันประกอบไปด้วย กฎ กติกา ต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันไป การใช้มโนทัศน์สนามนี้มีจุดประสงค์เพื่อที่จะสร้างความเข้าใจ ระบุบอกตำแหน่งแห่งที่หรือจุดยืนทางสังคม (Position) ของตัวแสดงหรือปัจเจกที่อยู่ในสังคม อีกประเด็นหนึ่งก็คือแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ขึ้นระหว่างตัวแสดงกับโครงสร้างทางสังคม (Structural) ที่เป็นเครือข่ายของพื้นที่ที่มีการต่อสู้ช่วงชิงทุนกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2558)

พื้นที่ภายในสนามนั้นยังมีการแบ่งออกเป็นพื้นที่ย่อย ๆ อีก สนามการศึกษาก็เช่นกันมีการแบ่งย่อยออกเป็นโรงเรียน สถาบัน ในระดับต่าง ๆ ซึ่งได้ถูกจัดเรียงไว้ในรูปแบบที่ขึ้นกับความสัมพันธ์ทางอำนาจในสนาม(power of field) ความสัมพันธ์ทางอำนาจนั้นนอกจากจะสร้างให้เกิดความแตกต่างกับโรงเรียนที่อยู่ในสนามแล้ว ยังสร้างความโดดเด่น(distinguish) ให้กับโรงเรียนบางกลุ่มอีกด้วย การจัดเรียงตำแหน่งของโรงเรียนนั้นขึ้นอยู่กับปริมาณทุนต่าง ๆ ที่โรงเรียนถือครองไว้ โรงเรียนที่มีทุนทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนในรูปแบบอื่น ๆ ที่อยู่ในปริมาณมาก ก็จะเป็นสถาบันที่มีความได้เปรียบในสนามการศึกษานั้น หากพิจารณาโรงเรียนชั้นนำซึ่งมีทุนทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง มีทุนทางสังคมที่มีเครือข่ายของผู้ปกครองและศิษย์เก่าให้การสนับสนุน โรงเรียนชั้นนำจึงมีการแปรเปลี่ยนทุนเหล่านี้ให้เป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่อยู่ในรูปแบบของความพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกในการสอน อาทิ เช่น สระว่ายน้ำ ห้องทดลอง ครูอาจารย์ผู้สอนที่ตรงตามวิชา หลักสูตรที่มีความเข้มข้นจนส่งผลทำให้โรงเรียนชั้นนำเกิดความโดดเด่นกว่าโรงเรียนอื่น ๆ ทั่วไป และเป็นสถาบันที่มีความได้เปรียบทางสนามการศึกษา ภายในโรงเรียนชั้นนำนั้นก็นับได้ว่าเป็นสนามย่อย ๆ (Sub Field) สนามหนึ่งภายในสนามการศึกษาเช่นกัน การเข้าเรียนในโรงเรียนชั้นนำได้นั้นถึงแม้

ผู้เรียนต้องผ่านสนามการสอบแข่งขัน แต่สนามของโรงเรียนชั้นนำนั้นต้องการนักเรียนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคมในปริมาณที่สูงกว่าสนามของโรงเรียนประเภทอื่น ๆ ทำให้ผู้ที่มีทุนสูงเป็นบุคคลที่มีความได้เปรียบในสนามแข่งขันนี้ การแข่งขันในสนามการศึกษาจึงไม่ใช่การแข่งขันในด้านการทำข้อสอบแบบทดสอบอย่างเดียวแต่เป็นการแข่งขันการช่วงชิงทุนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความได้เปรียบในสนามการศึกษา หลังจากที่นักเรียนได้เข้าไปศึกษาภายในโรงเรียนชั้นนำแล้วจะมีการจัดเรียงตำแหน่งของนักเรียนตามแต่ปริมาณทรัพยากรทุนของนักเรียนแต่ละคนที่ถือครองไว้อีกเช่นกัน เช่น ฐานะ การศึกษาของครอบครัว ชนชั้น ล้วนแล้วแต่เป็นตัวกำหนดจัดวางตำแหน่งของนักเรียน นักเรียนที่มีปริมาณทุนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันหรือเท่า ๆ กันจะถูกจัดเรียงไว้ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกัน นักเรียนที่มีทุนน้อยก็จะมีตำแหน่งที่ใกล้ชิดกับเพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ ที่มีปริมาณทุนน้อย เกิดเป็นการแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น นักเรียนชั้นนำ นักเรียนหลังห้อง นักเรียนกิจกรรม

การแข่งขันในสนามดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สนามนั้นมีหน้าที่สำคัญอยู่สองประการคือ บอกตำแหน่งของตัวแสดงหรือพูดให้เข้าใจก็คือตำแหน่งของนักเรียนภายในสนามของโรงเรียนชั้นนำ ประการที่สอง สนามนั้นเป็นพื้นที่ที่มีการช่วงชิงความได้เปรียบของตัวแสดงที่อยู่ในสนามเพื่อพัฒนาตำแหน่งของตัวเองหรือดำรงรักษาตำแหน่งของตนไว้ ดังนั้นสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสนามนั้นก็คือทุน อันเนื่องมาจากทุน นอกจากจะเป็นสิ่งที่ติดตัวอยู่กับปัจเจกแล้วยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกตำแหน่งของปัจเจกภายในสนามด้วย

ทุน (Capital) ที่ไม่เท่าเทียม

ถึงแม้ว่าจะมีนักสังคมวิทยามากมายที่ได้สร้างมโนทัศน์เรื่อง ทุน เพื่อใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่แนวคิดเรื่องทุนของบูดีเยอร์นั้นมีความแตกต่างจากทุนของนักสังคมวิทยาท่านอื่น ๆ อยู่มากพอสมควร ทุนของบูดีเยอร์นั้นมีความสัมพันธ์กับสนามอันเนื่องมาจากทุนเป็นเครื่องมือในการกำหนดตำแหน่งต่าง ๆ ของปัจเจกที่อยู่ภายในสนาม การศึกษาเรื่องทุนของบูดีเยอร์นั้นจึงมีได้มุ่งเน้นไปที่การกระจายทุนชนิดต่าง ๆ อย่างไม่เท่าเทียมกันในสังคม แต่เป็นกระบวนการที่กลุ่มคนที่อยู่ในชนชั้นนำนั้นได้ใช้ทุนเพื่อการผูกขาดทรัพยากรอย่างแยบยลและใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อความได้เปรียบของชนชั้นตัวเองและรักษาตำแหน่งของชนชั้นไว้ (Goldthorpe, J. H., 2007)

แนวคิดเรื่องทุนของบูดีเยอร์นี้ได้เปิดมุมมองใหม่ในการศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของชนชั้น ความไม่เท่าเทียมในสังคม เนื่องจากทุนของบูดีเยอร์นี้มีลักษณะครอบคลุมมากกว่าทุนของปรัชญาทางสังคมวิทยาท่านอื่น โดยทุนของบูดีเยอร์มิได้หมายความถึงสิ่งที่เป็นวัตถุจับต้องได้เพียงอย่างเดียว อาทิ เงิน แรงงาน เครื่องจักร แต่มีความหมายรวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมอันเป็นส่วนช่วยให้ปัจเจกนั้นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความได้เปรียบในสังคมที่มากกว่าบุคคลอื่น ๆ และทุนของบูดีเยอร์สามารถส่งต่อไปยังบุคคลอื่นที่ใกล้ชิดเช่นคนในครอบครัว โดยทุนถูกแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะคือ

ทุนทางวัฒนธรรม เปรียบเสมือนสิ่งที่ปัจเจกรับมาสู่ตัวเองแล้วทำให้ผู้นั้นมีความได้เปรียบมากขึ้นในสังคม โดยนักเรียนที่มีครอบครัวมาจากชนชั้นกลางและชนชั้นสูงจะมีทุนประเภทวัฒนธรรมสูงทำให้คนในสังคมมีมุมมองต่อนักเรียนกลุ่มนี้ว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถเรียนรู้ได้รวดเร็ว ฉลาด ทั้งนี้ทุนทางวัฒนธรรมได้ถูกจัดอยู่ใน 3 สถานะด้วยกันคือ

1. ทุนทางวัฒนธรรมที่มีสถานะเป็นวัตถุ (Objectified State) ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุนี้ทำหน้าที่สะท้อนให้คนที่ครอบครองวัตถุนี้มีความเหนือกว่าบุคคลอื่น เช่น ผลงานศิลปะปะชั้นสูง มิเพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงรสนิยมของผู้ครอบครองเท่านั้น แต่การจะมีศิลปะเหล่านี้ได้บ่งบอกถึงสถานะของผู้ครอบครองที่ต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงพอที่จะให้ราคากับภาพวาดนั้นรวมถึงมีเครือข่ายที่สามารถติดต่อซื้อขายภาพเหล่านั้นได้ สำหรับสนามการศึกษาแล้วทุนทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุที่ครอบครองมักส่งต่อนักเรียนนั้นมักจะเป็นหนังสือหรือกิจกรรมยามว่าง เช่น กีฬา ดนตรี ภาษาอังกฤษ ที่ครอบครองส่งต่อนักเรียน ทำให้ผู้เรียนเมื่อได้รับสิ่งเหล่านี้แล้วมีความโดดเด่นเหนือกว่าผู้เรียนคนอื่น ๆ

2. ทุนวัฒนธรรมที่มีสถานะฝังอยู่ภายใน (Embodied state) ทุนวัฒนธรรมประเภทนี้นักเรียนมักจะได้รับมาจากการปลูกฝังสังคมนีละเล็กทีละน้อยรวมถึงการเลียนแบบพฤติกรรมจากคนในครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครอง ซึ่งการส่งต่อถ่ายทอดทุนวัฒนธรรมที่มีสถานะฝังอยู่ภายในจะดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป ยกตัวอย่างเช่นครอบครัวที่มีผู้ปกครองจบการศึกษาในระดับปริญญาจะสามารถถ่ายทอดปลูกฝังทัศนคติทางการศึกษาให้กับนักเรียนได้ดีและสามารถเป็นที่ปรึกษาทางการเรียนให้กับนักเรียนได้ นอกจากนี้ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารพูดคุยระหว่างผู้ปกครองที่จบการศึกษาระดับปริญญากับนักเรียนก็มักจะเป็นภาษาในระดับเดียวกับภาษาที่ใช้สื่อสารในโรงเรียน ทำให้นักเรียนเกิดความคุ้นเคยกับการใช้ภาษาสำหรับสื่อสารที่มีลักษณะเป็นทางการตั้งแต่ยังไม่เริ่มเข้าเรียนในโรงเรียน นักเรียนจึงเริ่มมีการสะสมทุนที่มีสถานะฝังอยู่ภายในทีละเล็กทีละน้อยโดยไม่รู้ตัวและก่อเกิดเป็นความได้เปรียบของนักเรียนในที่สุด

3. ทุนวัฒนธรรมที่มีสถานะเป็นสถาบัน (Institutionalized State) เป็นทุนวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคมส่งผลให้ปัจเจกที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันนั้นอยู่ในตำแหน่งในสนามที่ได้เปรียบมากกว่าคนอื่น ๆ ความได้เปรียบนี้สามารถแสดงให้เห็นในรูปของการได้รับความยอมรับจากสังคมหรือภายในสนามที่ปัจเจกดำรงอยู่ เช่น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงก็จะได้รับทุนทางวัฒนธรรมที่มีสถานะเป็นสถาบันในระดับสูงด้วย หรือแม้แต่การได้ทำงานร่วมกับองค์กรระดับนานาชาติก็ส่งผลต่อปริมาณทุนทางวัฒนธรรมที่สะสมไว้เช่นกัน ทุนวัฒนธรรมที่มีสถานะเป็นสถาบันมักจะอยู่ในรูปของ ใบปริญญาบัตร ประกาศนียบัตร หรือหนังสือรับรอง เป็นต้น

ทุนทางเศรษฐกิจ เป็นทรัพย์สินที่สามารถจับต้องได้อาจอยู่ในรูปของเงินสด ที่ดิน ทรัพย์สินสมบัติ ต่าง ๆ โดยหลักสำคัญของทุนทางเศรษฐกิจนี้ก็คือสามารถแปรเปลี่ยนเป็นเงินตรา ได้อย่างรวดเร็ว

ทุนอีกสองชนิดได้แก่ทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งมักอยู่ในรูปของเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นสมาชิกเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่นภายในโรงเรียนชั้นนำต่าง ๆ นั้นมักมีเครือข่ายของผู้ปกครองที่รวมกลุ่มกันเพื่อแบ่งปันข่าวสารต่าง ๆ ทั้งภายในโรงเรียนเช่น เรื่องการส่งงาน การบ้าน และเรื่องภายนอกโรงเรียนเช่น การสอบเข้าเรียนต่อ สถานที่เรียนพิเศษ และทุนสัญลักษณ์ (Symbolic Capital) มักจะแสดงให้เห็นในรูปแบบของ สถานะ ยศ บรรดาศักดิ์ สถานภาพ เหล่านี้ล้วนเกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความไม่เท่าเทียมกันอันเกิดจากภายในโครงสร้างสังคมไปสู่สัญลักษณ์ที่มีความแตกต่างโดดเด่น เหนือคนอื่น ๆ (Distinction) เมื่อคนในสังคมได้รับรู้จำแนกสัญลักษณ์นี้แล้ว จึงทำการปรับเปลี่ยน จนเกิดเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม (Bourdieu, P., 1997)

ภายใต้สนามของโรงเรียนในแต่ละแห่งนั้นมีความต้องการปริมาณทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมในระดับที่แตกต่างกันออกไป สนามของโรงเรียนชั้นนำนั้นมีความต้องการผู้เรียนที่มีปริมาณทุนทางเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมของผู้เรียนค่อนข้างสูง นักเรียนคนใดที่มีทุนทั้งสองในปริมาณที่เหมาะสมสอดคล้องกับปริมาณทุนนี้ ก็จะมีแนวโน้มที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเรียนการสอนรวมถึงมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี นอกจากนั้นผู้เรียนยังรู้จักการใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจให้เป็นทุนในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อรักษาตำแหน่งและพัฒนาตำแหน่งของผู้เรียนในสนามการศึกษาอีกด้วย

กลยุทธ์ในการเปลี่ยนทุนเป็นความได้เปรียบ

เนื่องด้วยภายในสนามการศึกษานั้นมีการแข่งขันช่วงชิงตำแหน่งเพื่อความได้เปรียบของปัจเจกอย่างเข้มข้น ปัจเจกจึงมีวิธีการบริหารจัดการและใช้ทุนชนิดต่าง ๆ ตามที่ปัจเจกแต่ละคนมีเพื่อประโยชน์ของตัวเองและเพื่อเป็นการรักษาและพัฒนาตำแหน่งของตนเองในสนามไว้ วิธีการใช้ทุนเพื่อรักษาและพัฒนาตำแหน่งตนเองนั้นเรียกว่า กลยุทธ์ (Strategy) ปัจเจกที่มีปริมาณทุนเหมาะสมสอดคล้องกับสนามและรู้จักใช้กลยุทธ์จะมีความได้เปรียบอย่างยิ่งในการแข่งขันภายในสนาม ผิดกับปัจเจกที่มีทุนน้อยทำให้มีข้อจำกัดในการใช้กลยุทธ์ ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของความสำเร็จทางการศึกษานั้นจึงไม่อาจสามารถอธิบายได้ด้วยตัวแปรที่มาจากผู้เรียนเช่น ความสามารถหรือความแตกต่างที่ได้จากการวัดระดับสติปัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียวแต่อย่างใด หากแต่ควรยกระดับการวิเคราะห์ปัญหาไปถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกันระหว่างคุณลักษณะทางสังคมของนักเรียนและสมรรถนะทางการศึกษาของผู้เรียนด้วย (Goldthorpe, J. H., 2007) ความสามารถของผู้เรียน สมรรถนะทางการเรียน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นั้นไม่ใช่พรสวรรค์ที่เกิดขึ้นเองแต่เกิดจากการสะสมทุนของแต่ละคน เพื่อขยายความนี้ให้ชัดเจนมากขึ้น ในสายตาของผู้วิจัยเองนั้นการแข่งขันในระบบการศึกษาที่คนในสังคมมองว่า

เป็นการศึกษาที่มีความเป็นธรรม (Meritocratic) และชอบธรรม (Legitimate) ความสำเร็จของผู้เรียนต่าง ๆ เกิดจากความสามารถของผู้เรียนเองปราศจากเรื่องของอภิสิทธิ์และชนชั้นเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่แท้จริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่เพราะนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี เรียนดี เป็นไปตามมาตรฐานของโรงเรียนนั้น มิได้เป็นผลมาจากการตั้งใจเรียน ขยันพากเพียรอย่างเดียวแต่หากเป็นเรื่องของอำนาจจากทุนทางวัฒนธรรมและทุนอื่น ๆ ส่งเสริมให้นักเรียนที่มาจากชนชั้นนำในสังคมประสบความสำเร็จทางการเรียนได้ประโยชน์จากระบบการศึกษา มากกว่าชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งทุนต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูก ปิดบังอำพรางซ่อนเอาไว้ในรูปแบบความสามารถ ทักษะความเป็นเลิศทางวิชาการ หรืออัจฉริยะ ปรากฏการณ์ดังกล่าว บุติเยอร์ ถือว่าเป็น ความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์

ฮาบิทัสที่สอดคล้องกับสนามการศึกษา

ฮาบิทัสเป็นมโนทัศน์ที่ต้องการอธิบายการกระทำของปัจเจกที่ในสังคมโดยให้ความสำคัญกับทั้งสองแนวทางในการมองปัญหา คือ แนวทางแรกที่มีความเห็นว่าการปัจเจกนั้นมีความคิดที่เป็นอิสระ รู้คิด สามารถตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และ แนวทางที่สองคือปัจเจกเป็นผู้ถูกกำหนดไว้ด้วยโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ฮาบิทัสจึงเป็นมโนทัศน์ที่ผสมผสานระหว่างสองแนวทางคือ อัตวิสัย (Subjectivity) และวัตถุวิสัย (Objectivity) เข้าไว้ด้วยกัน รวมถึงเป็นการช่วยในการค้นหาคำตอบที่ว่าทั้งตัวแสดงและโครงสร้างทางสังคมได้ร่วมกันสร้างความเป็นตัวตนขึ้นมาได้อย่างไร (Grenfell, M., 2008) บุติเยอร์ได้อธิบายลักษณะของฮาบิทัสว่า มีลักษณะเป็นโครงสร้างเป็นระบบมีความคงทนเปลี่ยนแปลงยาก โครงสร้างนี้ได้ฝังอยู่ในตัวของปัจเจก โดยโครงสร้างนี้จะได้รับมาจากการถ่ายทอด ปลูกฝัง สั่งสอน จากคนใกล้ชิดในระยะแรกเริ่มซึ่งนั่นก็คือครอบครัวของปัจเจกเอง นักเรียนชั้นนำมักได้รับการถ่ายทอดฮาบิทัสโดยเริ่มต้นมาจากครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวชนชั้นกลางและชนชั้นนำที่ปลูกฝังในเรื่องของการเรียนรู้ รวมถึงถ่ายทอดส่งต่อรหัสทางวัฒนธรรม (Cultural Code) ไม่ว่าจะเป็น รสนิยม วิถีการใช้ชีวิต การพูดและพฤติกรรม (Lareau, A., 2003) ก่อให้เกิดการเดิน การนั่ง ท่าทางคำพูด พฤติกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว โครงสร้างของฮาบิทัสนี้ยังต่อขยายอย่า เป็นระบบรูปแบบอย่างต่อเนื่องจากอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมอีกทางหนึ่งด้วย โดยเฉพาะโรงเรียนนับว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่ขัดเกลานักเรียนทำให้เกิดฮาบิทัสของนักเรียนค่อยๆเปลี่ยนเป็นไปตามแบบที่แต่ละโรงเรียนวางเป้าหมายไว้ มโนทัศน์ฮาบิทัสนี้นอกจากต้องการขจัดปัญหาทวิลักษณ์แล้วยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะเข้าใจ อธิบายและเปิดเผยความไม่เท่าเทียมกันในแต่ละชั้นของสังคม (Costa, C. & Murphy, M., 2015)

เมื่อนักเรียนชั้นนำได้เข้าเรียนในโรงเรียนแล้วด้วยทุนต่าง ๆ ที่นักเรียนได้สั่งสมไว้ตั้งแต่แรกเริ่ม รวมถึงกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ช่วยในการสั่งสมเพิ่มพูนทุนให้กับนักเรียนชั้นนำนั้น ทำให้การเรียนในโรงเรียน การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ของนักเรียนชั้นนำเป็นเรื่องที่ไม่ได้มี

ความยากลำบากสักเท่าใดนัก อันเนื่องมาจากทุนและกลยุทธ์ในการใช้ส่งผลให้ฮาบิทัสของนักเรียนชั้นนำนั้นมีความสอดคล้องกับสนามของระบบการศึกษา ผิดกับนักเรียนที่ฮาบิทัสไม่สอดคล้องกับสนามการศึกษาทำให้มีความยากลำบากในการเรียนรู้ ก่อเกิดอุปสรรคหรือมีความยากลำบากในการใช้ชีวิตในโรงเรียน ความรู้สึกง่ายตายของนักเรียนชั้นนำในเส้นทางของสนามการศึกษา บุติเยอร์ได้เรียกว่า “Feel for the Game” ซึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างและตัวแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดปลูกฝัง ผ่านการเลี้ยงดู ภาษาที่ใช้สื่อสารในครอบครัว กิจกรรมที่เสริมให้กับนักเรียนชั้นนำเหล่านี้ล้วนแต่ส่งเสริมให้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนอื่น ๆ ของนักเรียนนั้น

ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยผ่านประสบการณ์การเป็นนักเรียนชั้นนำจำนวน 5 คน ประกอบด้วย พี่หนุ่ม หมอสุณิสา หมอกิ่ง คุณฝน และคุณบอย โดยทั้งหมด 5 คน อายุมากกว่า 20 ปีบริบูรณ์แล้วทั้งสิ้น และเป็นผู้ที่เคยเรียนในโรงเรียนชั้นนำ ปัจจุบันประกอบอาชีพวิศวกรบริษัทเอกชนจำนวน 1 ท่าน และอาชีพแพทย์จำนวน 4 ท่าน ขณะศึกษาที่โรงเรียนชั้นนำนั้นทั้ง 5 คนได้เกรดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50 ในสายการเรียนวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีผู้ให้ข้อมูล 1 ท่านเคยเป็นตัวแทนประเทศไทยเข้าร่วมการแข่งขันโอลิมปิกคณิตศาสตร์ที่ประเทศตุรกี และมีผู้ให้ข้อมูลอีก 1 ท่านได้รับรางวัลชนะเลิศการแข่งขันเศรษฐศาสตร์ระดับประเทศ โรงเรียนชั้นนำที่ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 คน เคยศึกษานั้นเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ มีการรับนักเรียนเข้าเรียนด้วยการสอบเข้า มีคะแนนผลการทดสอบระดับชาติอยู่อันดับต้น ๆ ของประเทศ รวมถึงหนึ่งในโรงเรียนเหล่านั้นจัดอยู่ในกลุ่มโรงเรียนเน้นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เป็นพิเศษด้วย

ผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 คนนั้นมีทุนในประเภทต่าง ๆ ในระดับสูง โดยครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 คนนั้น มีคุณพ่อหรือคุณแม่อย่างน้อยหนึ่งท่านที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและประกอบอาชีพที่มีสถานะทางสังคมสูง เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เช่น ผู้พิพากษา ผู้บริหารระดับสูงของธนาคาร แพทย์ ธุรกิจส่วนตัว ถึงแม้จะมีผู้ให้ข้อมูลหนึ่งท่านที่คุณพ่อและคุณแม่เสียชีวิตแต่ก็ยังมีญาติซึ่งประกอบอาชีพเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยคอยดูแลอย่างใกล้ชิด สถานะทางการทำงานที่มั่นคง ความรู้ระดับปริญญาของผู้ให้สัมภาษณ์นี้จัดได้ว่าเป็นทุนทางสัญลักษณ์ โดยทุนสัญลักษณ์นี้ถึงแม้จะไม่ได้เกิดกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรงแต่เป็นการส่งผ่านทุนจากคนในครอบครัวไปยังผู้เรียน ทำให้มีการสั่งสมปริมาณทุนทางสัญลักษณ์เพิ่มขึ้น ทุนทางสัญลักษณ์นี้จะส่งผลให้คนในสังคมนั้นมีมุมมองต่อนักเรียนชั้นนำว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถทางวิชาการสูง ฉลาด เรียนเก่ง มีความเพียรพยายาม โดยปิดบังทุนอื่น ๆ ที่ตัวผู้เรียนนั้นครอบครองอยู่

นอกจากทุนทางสัญลักษณ์ในระดับสูงแล้ว ทุนทางเศรษฐกิจของนักเรียนทั้งห้าคนก็จัดว่าอยู่ในระดับสูงเช่นกัน โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์สามคนที่ให้ความหมายกับครอบครัวของตนเองว่า

มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ส่วนอีกสองนักเรียนชั้นนำนั้นได้นิยามว่า ฐานะปานกลาง แต่ทั้งหมดนั้นไม่มีความเดือดร้อนขัดข้องในเรื่องเงินเลยซึ่งทำให้ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดสามารถใช้ทุนทางเศรษฐกิจในระดับสูงเปลี่ยนให้เป็นประโยชน์ในสนามการศึกษาได้อย่างง่ายดาย ผู้ให้ข้อมูลทั้งห้าคนนั้นทุกคนได้ใช้เทคนิคการกวาดวิชาเพื่อให้สอบเข้าเรียนต่อในโรงเรียนชั้นนำในระดับชั้นมัธยมศึกษาได้ โดยที่โรงเรียนกวาดวิชานั้นมีลักษณะเป็นคอร์สติวสอบเข้าโดยเฉพาะ มีการนำข้อสอบเก่าหรือแนวข้อสอบมาให้ทำ และมีการสอนโดยอาจารย์ที่สอนประจำอยู่ในโรงเรียนชั้นนำที่ต้องการสอบเข้าอยู่แล้ว และถึงแม้ว่าจะมีผู้ให้ข้อมูลสองคนที่มีสิทธิ์ในการเข้าเรียนโรงเรียนชั้นนำด้วยการจับสลากจากกรณีที่มีทะเบียนบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่บริการหรือใกล้โรงเรียน แต่ผู้ให้ข้อมูลทั้งสองนั้นก็ยังคงเรียนคอร์สกวาดวิชาเพื่อสอบเข้าด้วยเช่นกัน

การเข้าเรียนคอร์สกวาดวิชานั้นนับว่าเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ให้ข้อมูลอย่างมาก ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งสี่คนยอมรับว่าการกวาดวิชาเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้สามารถเข้าเรียนต่อหรือมีความรู้สามารถทำข้อสอบเข้าโรงเรียนชั้นนำที่ตนเองต้องการได้ มีเพียงหนึ่งท่านที่มีความเห็นว่าการกวาดวิชานั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้สามารถสอบเข้าได้แต่โดยรวมแล้วเป็นผลมาจากความตั้งใจและความขยันของตนเองด้วย การเรียนกวาดวิชายังมีผลต่อการสอบเข้าเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้ที่เรียนโรงเรียนระดับประถมศึกษาจากต่างจังหวัด ที่เห็นว่าการเรียนการสอนในโรงเรียนนั้นไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับความรู้ที่ได้จากการเรียนพิเศษในกรุงเทพฯ ตัวอย่างจากคุณหมอก้องที่เรียนอยู่ในโรงเรียนประจำจังหวัดทางภาคเหนือและสามารถสอบเข้าโรงเรียนชั้นนำในกรุงเทพฯ ได้ โดยยอมรับว่าการเรียนกวาดวิชานั้นมีส่วนทำให้สามารถสอบเข้าเรียนต่อในโรงเรียนชั้นนำได้สำเร็จ

“เรียนพิเศษเค้าโหมงถึงบ่ายสามทุกวันตอนปิดเทอมแล้วก็เลยรู้ว่าจริง ๆ ที่เด็กกรุงเทพฯ เข้าโรงเรียนยาก ๆ กันนี่ มันต้องรู้เยอะกว่าที่หลักสูตรมาตรฐานที่สอน โอโฮถ้าตอนนั้นนะเรารู้สึกว่าสอนดีมาก รู้สึกว่าเปิดโลกทัศน์เลยว่าแบบที่เราเล่น ๆ กันที่บ้านมันแบบไม่พอมันต้องขยันแล้ว” (หมอก้อง, 2563)

ทุนทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญมากในสนามการศึกษาเนื่องจากปัจเจกนั้นสามารถใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนเป็นทุนชนิดต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในสนามได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดนั้นมีทุนทางเศรษฐกิจที่อยู่ในระดับสูงทั้งสิ้นเนื่องจากครอบครัวไม่เคยขัดข้องเรื่องค่าใช้จ่ายที่เรียนพิเศษหรือในการซื้ออุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ให้กับนักเรียน รวมทั้งยังสนับสนุนด้านการเรียนทุกสิ่งทุกอย่างหากเป็นความต้องการของนักเรียนหรือเมื่อนักเรียนร้องขอนอกจากทุนทางเศรษฐกิจที่นักเรียนชั้นนำใช้เปลี่ยนเป็นความได้เปรียบในสนามการศึกษาด้วยการเรียนกวาดวิชาแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจให้เป็นทุนทางวัฒนธรรม

ด้วย ครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลสองท่านได้ให้การสนับสนุนด้วยการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านโดยการหาหนังสือการ์ตูนวิทยาศาสตร์และสารานุกรมซึ่งเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมนอกเวลา และอีกสองครอบครัวได้สนับสนุนจัดหากิจกรรมยามว่างให้กับนักเรียนโดยการเรียนรำไทยของคุณฝน และกีฬายิงปืนของคุณบอย ส่วนคุณหมอสุณีนานั้นครอบครัวได้สนับสนุนโดยการให้เรียนภาษาอังกฤษกับคุณครูเจ้าของภาษาที่บ้านตั้งแต่เด็กเนื่องจากมองว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยเติมเต็มความสามารถให้ครบสมบูรณ์รอบด้าน

“การเน้นภาษาอังกฤษคิดว่าแบบโรงเรียนไทยขาดตรงนี้มาก พอเรียนที่โรงเรียนก็คือในชั่วโมงก็มีครูฝรั่งนักเรียนทุกคนก็จะทำข้อสอบได้แต่ว่าพูดไม่ได้ พี่สาวเป็นอาจารย์เขาก็เห็นความสำคัญ เขาก็เลยให้มาเรียนเสริมค่ะ เพราะว่าแบบคือพี่คิดว่ามันเป็นอันที่จำเป็นพี่ก็เดินมาบอกว่าต้องเรียนภาษาอังกฤษอย่างนี้ และก็แบบไปจ้างครูฝรั่งมาสอนที่บ้านให้เลยเพราะเขารู้สึกว่ามันสำคัญและถ้าเราพัฒนาตรงนี้ได้เราก็จะแบบพูลฟิลอะไรอย่างนี้” (หมอสุณีนานา, 2563)

การส่งเสริมนักเรียนด้วยกิจกรรมพิเศษ การเรียนภาษาเพิ่มเติม หรือแม้การสนับสนุนด้านหนังสืออ่านนอกเวลานั้นว่าเป็นการช่วยให้นักเรียนได้สะสมเพิ่มทุนทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น แต่การจะได้รับทุนทางวัฒนธรรมนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องมีความพร้อมทางเศรษฐกิจในระดับที่เพียงพอและมั่นคงเสียก่อนจึงจะสามารถใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจเป็นทุนทางวัฒนธรรมเช่นนี้ได้ ทุนทางวัฒนธรรมนั้นมิผลทำให้ผู้เรียนนั้นมีความสามารถเหนือกว่าคนอื่น ๆ ทั่วไป และผู้เรียนยังสามารถใช้ทุนทางวัฒนธรรมนี้สร้างเป็นโอกาสความสำเร็จมาสู่ตนเองได้ เช่น กรณีของคุณบอยที่เป็นนักกีฬายิงปืนนั้นได้ใช้เวลาว่างเป็นการฝึกซ้อมและเข้าแข่งขันตลอดจนอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นเครือข่ายในการแสวงหารับข้อมูลในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา จนในที่สุดคุณบอยนั้นได้ใช้ความสามารถทั้งทางวิชาการและทางกีฬายิงปืนผ่านการทดสอบเรียนเข้าศึกษาต่อคณะแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่มีชื่อเสียงระดับประเทศได้

นอกจากทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในสถานะของวัตถุแล้ว การส่งผ่านทุนทางวัฒนธรรมสถานะที่ฝังอยู่ภายใน (Embodied State) จากครอบครัวยังเป็นสิ่งสำคัญ ที่ครอบครัวที่มีทุนทางสัญลักษณ์สูงมักจะส่งต่อให้กับผู้เรียนผ่านวิธีการเลี้ยงดู การปลูกฝัง ซึ่งนักเรียนจะได้รับทุนประเภทนี้โดยการสังเกต การเรียนรู้ การเลียนแบบ ที่ค่อย ๆ สั่งสมเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัว การรับทุนทางวัฒนธรรมของพี่หนุ่มนั้นเป็นการปลูกฝังเน้นย้ำให้เห็นว่าเรื่องการเรียนรู้เป็นเรื่องดีและสำคัญ ซึ่งพี่หนุ่มรับรู้ได้จากเวลาที่มีการพบกันของเครือญาติ ซึ่งมักจะชื่นชมตัวผู้เรียนเสมอว่าเป็นคนที่เรียนดี เรียนเก่ง รวมถึงการให้พรจากญาติผู้ใหญ่

ล้วนแต่เป็นเรื่องของการศึกษาเสียเป็นส่วนมาก จึงทำให้ซึมซับความทัศนคติความสำคัญในการเรียน สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของคุณหมอสุนิสาที่ได้รับอิทธิพลทางการศึกษาอย่างมากจากพี่สาวซึ่งเป็นลูกของคุณป้า คุณหมอสุนิสนั้นมีความใกล้ชิดกับพี่สาวเป็นอย่างมาก คอยให้คำปรึกษาเรื่องของการเรียนและเรื่องการใช้ชีวิต นอกจากนี้คุณหมอสุนิสายังรับพี่สาวเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตบนเส้นทางการศึกษาด้วย โดยมองว่าพี่สาวเป็นผู้ที่มีความสามารถเรียนเก่ง สามารถจบการศึกษาระดับปริญญาเอกขณะที่อายุน้อยและมีความต้องการจะเป็นเหมือนกับพี่สาวด้วย การได้เห็นพี่สาวขยันตั้งใจเรียนและประสบความสำเร็จจึงเป็นการซึมซับทุนทางวัฒนธรรมไว้ในตัวคุณหมอสุนิสาด้วย วิธีการเลี้ยงดูในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 คนนั้นถึงแม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปแต่โดยรวมแล้วครอบครัวผู้ให้ข้อมูลทั้ง 5 ท่านมีแนวทางในการเลี้ยงดูที่คล้ายกันคือ ผู้ปกครองจะเป็นผู้สนับสนุนทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลรวมถึงคำแนะนำด้วย แต่การตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเลือกแผนการเรียน การเรียนต่อระดับอุดมศึกษา จะปล่อยให้ป็นหน้าที่ของผู้เรียนเองที่ต้องตัดสินใจ ไม่มีการบังคับ

นอกจากกลยุทธ์ในการเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจให้เป็นข้อได้เปรียบในสนามการศึกษา รวมถึงใช้ทุนเศรษฐกิจเพื่อเป็นการเพิ่มทุนทางวัฒนธรรมแล้ว บางครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลยังมีการใช้ทุนเศรษฐกิจเดี่ยว ๆ เป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ให้ดีขึ้นอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่นการสนับสนุนของอางในครอบครัวของคุณหมอสุนิสาที่เริ่มต้นจากการที่น้องสาวของคุณหมอมีผลการเรียนที่ไม่สู้ดีนักและเหตุการณ์ลักษณะนี้ไม่เคยเกิดขึ้นในครอบครัวมาก่อน อางจึงประกาศเงื่อนไขให้เงินสนับสนุนแก่ทุกคนในครอบครัวที่อยู่ในวัยเรียน หากทำผลการเรียนได้ที่หนึ่งถึงที่สามแล้วจะได้รับเงินรางวัลทุกปี ซึ่งเงินรางวัลนั้นอยู่ที่ประมาณหนึ่งหมื่นสองพันบาทนับว่าเป็นจำนวนเงินที่ไม่น้อยทีเดียว การใช้กลยุทธ์ทุนทางเศรษฐกิจตรง ๆ ลักษณะนี้ทำให้น้องสาวของคุณหมอสุนิสนั้นมีผลการเรียนดีขึ้นเนื่องจากมีความต้องการเก็บสะสมเงินไว้ใช้จ่าย ส่วนคุณหมอสุนิสาเองนั้นก็ยอมรับว่าเป็นผลพลอยได้เพราะตัวเธอเองในสมัยเรียนนั้นต้องการให้ผลการเรียนดีอยู่แล้ว

อภิปรายผล

ความได้เปรียบในสนามการศึกษาของนักเรียนชั้นนำนั้นเป็นผลมาจากครอบครัวที่เริ่มต้นจากการถือครองทุนประเภทต่าง ๆ ในปริมาณที่มากพอและสอดคล้องกับความต้องการของสนามการศึกษา ปริมาณทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมมีผลอย่างยิ่งต่อความได้เปรียบดังที่อธิบายไว้แล้วในบทความนี้ นอกจากนี้ยังมีทุนสัญลักษณ์และทุนทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดความได้เปรียบของนักเรียนชั้นนำเช่นกัน การเรียนกวดวิชาจึงเป็นกลยุทธ์ที่ผู้เรียนใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงทุนทางเศรษฐกิจเพื่อสะสมให้เกิดทุนชนิดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางวัฒนธรรม การใช้กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงทุนทางเศรษฐกิจนั้นนอกจากส่งผลให้นักเรียนชั้นนำเป็นผู้ที่ได้เปรียบในสนามการศึกษาแล้ว ยังส่งผลให้สถานะของนักเรียนชั้นนำมีความแข็งแกร่ง

เพิ่มขึ้นอันนำไปสู่การรักษาและพัฒนาตำแหน่งของตนเองในสนามการศึกษาต่อไป ซึ่งงานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ รุจิเรข โกมินทรชาติ และชินชนก โควินท์ ที่พบว่าคนในชุมชนอินแปง จังหวัดสกลนคร ก็ได้มีการใช้และเปลี่ยนทุนชนิดต่าง ๆ ทั้งทุนทางวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ รวมถึงทุนชุมชนด้วยเช่นกัน เพื่อการพัฒนาตำแหน่งในสนาม (Field) มีการสร้างและขยายเครือข่ายก่อให้เกิดกิจกรรมภายในชุมชนต่าง ๆ มากมายอันเป็นไปเพื่อการรองรับการพัฒนาแบบก้าวกระโดด ทำให้ชุมชนอินแปงนั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้และส่งผลให้คนอินแปงได้รับการยอมรับในสังคม (รุจิเรข โกมินทรชาติ และชินชนก โควินท์, 2560) และยังมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปรีชัช ดาวอุดม ซึ่งศึกษาการทำให้โรงเรียนกวดวิชาเป็นโครงสร้างที่มีเสถียรภาพในสังคม ที่พบว่านักเรียนที่เรียนเก่งเรียนดีซึ่ง ขึ้นอยู่กับเกรดนั้น จำเป็นต้องอาศัยความพร้อมของทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อจะเข้าถึงการกวดวิชา ดังนั้นผู้ที่มียุทธศาสตร์มากกว่าก็จะเข้าถึงการกวดวิชาได้มากกว่าและมีเกรดที่ดีกว่าคนอื่นรวมทั้งสามารถประสบความสำเร็จในการศึกษาและอาชีพได้ดีกว่าคนอื่น โรงเรียนกวดวิชาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอันดับต้น ๆ ที่สามารถช่วยเพิ่มเกรดหรือรักษาระดับคะแนนของผู้เรียนให้สูงอยู่ตลอดและเป็นผู้มีชัยชนะตลอดไปในการแข่งขันทางการศึกษา (ปรีชัช ดาวอุดม, 2557)

ผู้วิจัยมีความเห็นวามโนทัศน์ของบูดีเยอร์ ทั้งในเรื่องของทุน ฮาบิทัส และสนามนั้นมีความครอบคลุมเพียงพอและสามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ในสนามต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสนามการศึกษาอันเป็นที่ตั้งดำรงอยู่ของนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ อย่างไรก็ดีผู้วิจัยเห็นว่ายังมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติมสองประเด็นนอกเหนือจากที่กล่าวในบทความนี้ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่ามีความน่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยท่านอื่น ๆ ที่จะสามารถนำมามุมมองที่ได้จากประเด็นนี้ไปศึกษาต่อยอดได้

ประเด็นแรก ภายในสนามการศึกษานั้นยังมีนักเรียนอีกหลายคนนอกเหนือจากนักเรียนชั้นนำที่มีได้ครอบครองทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนทางวัฒนธรรมในปริมาณที่สูงนักแต่นักเรียนเหล่านั้นอาจจะมีทุนประเภทอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคมหรือทุนทางสัญลักษณ์ในระดับที่สูงเข้ามาชดเชยทดแทนเป็นผลให้นักเรียนดังกล่าวต้องเลือกใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกันออกไปเพื่อให้สามารถนำทุนไปใช้ให้เกิดความได้เปรียบมากที่สุด และเพื่อรักษาพัฒนาตำแหน่งของตนเองในสนามการศึกษาได้ สนามการศึกษาจึงเป็นพื้นที่ที่มีการแข่งขันอย่างเข้มข้นและช่วงชิงความได้เปรียบกันระหว่างนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

ประเด็นที่สอง ในมุมมองของผู้วิจัยนั้นความเป็นนักเรียนชั้นนำนั้นไม่ได้เป็นผลจากเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวของผู้เรียนเช่น ความขยัน ความเฉลียวฉลาดของนักเรียนเพียงอย่างเดียว แต่การจะเป็นนักเรียนชั้นนำได้ต้องอาศัยทุนและฮาบิทัสที่มีความสอดคล้องกับสนามการศึกษาที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงแบบแพ้คัดออกด้วย ดังนั้นนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่ามาตรฐานหรือมีคุณลักษณะไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ของระบบการศึกษาจึงเป็นผลมาจากปริมาณของทุนชนิด ต่าง ๆ และฮาบิทัสที่ไม่สอดคล้องกับสนามการศึกษา สนามการศึกษา

จึงมีอำนาจในการจัดการและแบ่งนักเรียนออกเป็นประเภทต่าง ๆ เกิดเป็นนักเรียนเรียนดี นักเรียนหลังห้อง นักเรียนอ่อน นักเรียนที่ไม่ย่อท้อต่อการเรียน ความเสมอภาคทางการศึกษาจึงไม่เป็นเพียงการเสมอภาคในโอกาสเข้าถึงการศึกษา การมีทุนการศึกษาเพื่อใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียนหรือแม้แต่การมีที่นั่งในห้องเรียนของโรงเรียนชั้นนำเท่านั้นแต่เกี่ยวข้องกับทุนที่พวกเขาเข้าถึงและครอบครองในหลายมิติ คำถามที่น่าสนใจก็คือตราบใดที่สนามทางการศึกษาของประเทศไทยยังเป็นสนามของการแข่งขันที่มุ่งเป้าหมายให้มีคนชนะ คนแพ้ และจัดประเภทคนจากการแพ้ชนะด้วยเกรดนั้น นักเรียนที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานภายใต้ระบบการศึกษานั้นใช้ทุนประเภทใดและอย่างไรในการต่อรองกับระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากการศึกษามากที่สุด ผู้วิจัยคาดว่ามุมมองทั้งสองประเด็นดังกล่าวข้างต้นจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดการศึกษาและการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2558). อัตวิสัย/วัตถุวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีชัย ดาวอุดม. (2557). การทำให้โรงเรียนกวดวิชาเป็นโครงสร้างที่มีเสถียรภาพในสังคม. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. (2544). การศึกษา ทุนนิยม และโลกานุวัตร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โครงการจัดพิมพ์คอบไฟ.
- รุจิเรข โกมินทรชาติ และชื่นชนก โควินท์. (2560). เครือข่ายอินแปง: พลวัตรและการเปลี่ยนแปลงของทุน. วารสารศรีปทุมปริทัศน์, 17(1), 123 - 131.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2562). การแถลงข่าวผลการประเมิน PISA 2018. เรียกใช้เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2563 จาก <https://pisathailand.ipst.ac.th/news-12/>
- หมอก้อง. (26 เมษายน 2563). ปฏิบัติการสร้างนักเรียนชั้นนำในระบบการศึกษาไทย. (ศราวดี งามยิ่ง, ผู้สัมภาษณ์)
- หมอสุนิสา. (18 เมษายน 2563). ปฏิบัติการสร้างนักเรียนชั้นนำในระบบการศึกษาไทย. (ศราวดี งามยิ่ง, ผู้สัมภาษณ์)
- Bourdieu, P. (1997). The forms of capital In A. H. Halsey Education (Eds.). Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). The Social Structures of the Economy. Cambridge: Polity Press.

- Costa, C. & Murphy, M. (2015). Bourdieu and the Application of Habitus across the social science. London: Palgrave Macmillan.
- Goldthorpe, J. H. (2007). "Cultural Capital" Some Critical Observation. *Sociologica*, 1(2), 1 - 23.
- Grenfell, M. (2008). Pierre Bourdieu Key Concepts. Durham: Acumen.
- Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: class, race, and family life*. Berkeley, CA: University of California Press.